

***İslamcı Dergilerde Hadis Tartışmaları Meseleler, Dönemler ve İsimler*, yazar Selim Demirci (İstanbul: İlem, 2022), 152 sayfa, ISBN: 978-625-7800-73-0 ***

Kudret Çimen

kudret.cimen@ogr.sakarya.edu.tr
Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Temel İslam Bilimleri (Hadis), Doktora Öğrencisi,
Sakarya/Türkiye
ORCID orcid.org / 0000-0001-8014-4095

Öz

İslamcı düşüncenin oluşumu ve gelişimine katkı sağlayan İslamcı dergiler, 1908'den günümüze tarih, sosyoloji, din, felsefe gibi birçok alana kaynaklık etmiştir. Dergilerdeki tema ve tartışmalar bugün bile güncelliğini korumaktadır. Dergilerde yer alan hadis merkezli metinler özelinde yapılacak çalışmalar, hem İslamcılık düşüncesinin şekillenmesi ve oluşumu hakkında bilgi verecek hem de son dönem hadis ilminin seyrini detaylı bir şekilde görme imkânı sağlayacaktır. Doç. Dr. Selim Demirci tarafından kaleme alınan *İslamcı Dergilerde Hadis Tartışmaları* adlı eser, dergiler özelinde son dönemin gündeminde yer alan hadis konu ve tartışmalarına dair genel bir çerçeve çizmiştir. "20. Yüzyıl Hadis Araştırmalarında Yeni Araçlar, Tartışmalar ve Dönemselleştirme, Kitaplaşan Metinler: Geçiş Döneminin Yazıları, Akademinin Muhatap Arayışı, Hadis Müdafaası: Yeniden Tarih ve Usul, Yinelenen Tartışmalara Yeni Cevaplar – Kitaplar, Kaynakların Raflarda Yer Arayışı, Heyecan ve Dinamizm: Hadis Yorumu" gibi bölümlerin yer aldığı eser, 1900 – 2000 arası dönemi hadis ilmi açısından temel zeminde incelemiştir. Eserde, İDP (İslamcı Dergiler Projesi) veri tabanının bu sahada çalışanlara geniş imkanlar sunduğuna özellikle dikkat çekilmiştir. İDP 1908'den günümüze kadar yayın yapan dergilerin dijital ortama aktarılıp kataloglanması ve erişime açılmasına katkı sağlamıştır. Eserin tanıtımı bu bağlamda

* **İntihal Taraması/Plagiarism Detection:** Bu makale intihal taramasından geçirildi/This paper was checked for plagiarism.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Kudret Çimen).

Geliş/Received: 6 Temmuz/July 2023 | **Kabul/Accepted:** 18 Eylül/September 2023 | **Yayın/Published:** 20 Eylül/September 2023

Atıf/Cite as: Kudret Çimen, *İslamcı Dergilerde Hadis Tartışmaları Meseleler, Dönemler ve İsimler*, yazar Selim Demirci (İstanbul: İlem, 2022), 152 sayfa, ISBN: 978-625-7800-73-0, Danisname 7 (Eylül/September 2023), 21-27 <https://doi.org/10.5281/zenodo.8362920>

CC BY-NC 4.0 | This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, İslamcı Dergi, İDP, Literatür.

Hadith Discussions in Islamist Journals Issues, Periods and Names, author Selim Demirci (İstanbul: İlem, 2022), 152 page, ISBN: 978-625-7800-73-0

Abstract

Islamist journals, which contributed to the formation and development of Islamist thought, have been a source for many fields, such as history, sociology, religion and philosophy, since 1908. The themes and discussions in the journals remain up to date even today. Studies, which will be done mainly on the hadith-centred texts in the journals, will provide information about the formation of Islamism and the opportunity to see the progress of contemporary studies on hadith in detail. The work titled *Hadith Discussions in Islamist Journals*, written by Assoc. Dr. Selim Demirci has drawn a general framework for the hadith issues and discussions, which are on the agenda of the last period in particular journals.

“New Tools, Debates and Periodisation in 20th Century Hadith Studies”, “Texts in Book Form: Writings of the Transition Period”, “The Academy’s Search for an Interlocutor”, “Hadith Defence: History and Procedure Again”, “New Answers to Recurring Debates-Books”, “The Search of Sources for a Place on the Shelves”, “Excitement and Dynamism: Hadith Interpretation” the work analyses the period between 1900 and 2000 on the primary grounds of the science of hadith.

As a result, special attention is drawn to the fact that the IDP (Islamist Journals Project) database offers a wide range of opportunities for those who is working in this field. IDP has contributed to the digitalisation, cataloguing and accessibility of journals published from 1908 to the present. The review has been done in this context.

Keywords: Hadith, Islamist Journal, IDP, Literature.

İlim ve fikir dünyamızı derinden etkileyen, bir arayış ve birikimin ürünü olan dergiler, son yüzyılın en mühim kitle iletişim araçları arasında yer almaktadır. Bilgi ve düşüncenin kuvveden fiile çıkması, geniş kitlelere ulaşması ve geleceğe aktarılmasında, kısaca insanın insanla buluşmasında dergilerin rolü ve katkısı büyük olmuştur. Sosyal/toplumsal değişimler ve siyasî hareketler, düşünce ve dini hayattan yansımalar, kültürel unsurlar, felsefî derinlikler dergiler vesilesiyle belli bir formda okurlara sunulmuştur. 1908’den günümüze kadar yayın yapan dergiler, teknolojik imkânların gelişmesiyle birlikte önce tespit ve tasnif edilmiş, akabinde dijital ortama aktarılıp kataloglanmış ve nihâyetinde okurların erişimine açılmıştır.

İslamcılık düşüncesinin en önemli kaynaklarından birisi olan dergiler ile alakalı nitelikli çalışma ve projeler yapan, İslamcı düşüncenin oluşumu ve gelişiminde etkili olmuş isim, fikir ve meseleleri inceleyen İlmi Etüdler Derneği (İLEM), *İslam’ı Uyandırmak I-II*, *İslam Düşünce Atlası* gibi alanında uzman isimler tarafından hazırlanan birçok telif mihmândârlık yapmıştır.

İslamcı Dergiler Projesi (İDP) faaliyeti olarak kayıt altına alınıp dijitalleştirilen İslamcı dergiler de İLEM'in en önemli çalışma alanlarından biridir.

İncelemesini yaptığımız *İslamcı Dergilerde Hadis Tartışmaları* adlı eserin müellifi Doç. Dr. Selim Demirci, Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmakta ve hadis – tarih – yorum bağlamında çalışmalarını sürdürmektedir. *Kriz Döneminde Hadis ve Yorum* adlı eseri, yazarın çalışma alanını bu ekseninde sürdürdüğünü gösteren en güzel örnektir.

Yazar, *İslamcı Dergilerde Hadis Tartışmaları* adlı eseri İDP veri tabanının hadis ilmi açısından önemine dikkat çekmek amacıyla telif etmiştir. Kitap, 1900 – 2000 yılları arası dönemde neşredilen İslamcı dergilerde hadis alanı ile ilgili neler bulunabileceğine dair genel bir izlenim sunmuştur. Bu dönem, önceki dönemlerden farklı olarak birçok sosyal – siyasî faktör ve yeni iletişim araçlarının devreye girdiği bir zaman dilimini kapsamaktadır. İslamcı dergiler özelinde yapılacak çalışmalarda mezkûr tarihler arasındaki hadis çalışmalarının seyrini görmek, İDP veri tabanının hadis ilmi açısından taranması ve incelenmesi suretiyle de mümkündür. Son dönem hadis – tarih, hadis – sosyal olaylar, hadis – siyaset, hadis – toplum ilişkisini araştırmak / incelemek; hadis çalışmalarının akademiye taşınma sürecinde kimlerin etkin olduğu, hangi konularla ilgilendikleri ve neler yazdıklarını araştırmak isteyenler için İDP mühim bir arşiv hizmeti sunmaktadır.

Bu bağlamda eser, İDP'nin sunduğu imkânlarla, veri tabanında dikkat çeken isimlere, döneme özgü sıcak tartışmalara özetle yer vererek, hadis sahasında çalışanların merak ve ilgilerini bu alana çekmeyi hedeflemiştir. Kitabın muhatap kitlesi hadis alanında çalışma yapan akademisyenler ve bu alana ilgi duyan araştırmacılarıdır. Hedef kitleye rağmen eser sade bir üslupla kaleme alınmıştır.

Kitap yedi bölümden oluşmaktadır.

“20.yy Hadis Araştırmalarında Yeni Araçlar, Tartışmalar” başlıklı ilk bölümde hadis merkezli metinler bağlamında dergilerin “konumsal” değeri üzerinde durulmuştur. Modernleşmenin etkisiyle siyasi, sosyal, kültürel ve iktisadi birçok soru ve sorun, değişim ve dönüşüm dergilerde tartışılmıştır. Hadis ilminin sosyal ve siyasi değişimlere katkısının olup olmadığının tespiti bu tartışma metinlerini daha anlaşılır kılacaktır. Bu bağlamda kimileri hadisleri “sorunun gerçek sebebi” olarak düşünürken, kimileri de “motive unsur”, “kurtuluş yolu”, “meşrûiyet kaynağı” olarak görmüştür. Bu bölümde, 1924 – 2000 arası dönemde hadis araştırmalarının dönemselleştirilmesi ve mukâyesesi, önemli isimler ve akademinin gündemi

özetle işlenmiştir.

1920 öncesi ve sonrasında yayınlanan dergilerin mukâyesesi, İmam Hatip liseleri, İlahiyat Fakülteleri ve Yüksek İslam Enstitüleri'nin dergilere katkısı, dönem açısından hadis sahasında kaleme alınmış metinler/kitaplar, değişimlerin hadisle ilgili yazılara yansımaları gibi pek çok konu döneme özgü çalışma alanlarının genişliğini göstermeye kâfidir. 1924-1949 arası dönem dini neşriyâta "sükûnet ve durgunluğu" yansıtırken, "akademik hadis çalışmalarının oluşum ve gelişim dönemi" olarak da nitelendirebileceğimiz 1949-1980 arası ise önceki dönemin aksine "kıpırdanma ve hareketlenme"lerin görüldüğü dini neşriyât bakımından daha zengin bir zaman dilimini kapsar. 1980 sonrası ise hem yayın çeşitliliği hem de hadis konuları, metinleri ve kitapları bakımından dinamik bir döneme tekâbül eder.

Dergi yazılarının kitaplaşan metinlere dönüşmesi ya da bir kitabın neşredilmeden önce dergide yayımlanması bir vakiyadır. "Kitaplaşan Metinler: Geçiş Döneminin Yazıları" bölümünde yazar, dergilerde hadis ve sünnete dair yazılar kaleme alan Manastırlı İsmail Hakkı, Babanzâde Ahmed Naim, Ahmet Hamdi Akseki, Ömer Nasuhi Bilmen, Talat Koçyiğit, Ali Himmet Berki ve İsmail L. Çakan gibi yazarların sonradan neşrettikleri bazı kitapların alt yapısı hakkında bilgiler vermiştir. Yazarın ifadesiyle "Osmanlı'nın son dönemine yetişmiş ve âlim vasfını taşıyan ulemâ – münevver, onlarla dolaylı irtibatı olan Cumhuriyet'in ilk nesli konumunda ve yeni ortaya çıkan dini kurumlarda aktif rolü olan âlim > hoca > akademisyen şeklinde tanımlanabilecek kimselerin yazıları son yüzyılın hadis birikimi açısından kayda değerdir." (s. 59) Mezkûr isimler ve daha nice hadis alimlerinin yaşanan değişim / dönüşüm karşısında nasıl bir tavır takındıkları, değişim ve dönüşümün neresinde yer aldıkları ve bu bağlamda sundukları katkılar, üzerinde nitelikli ve ciddi olarak çalışılması gereken hususlardır. Bu bölümde mezkûr isimlerin hadise dair yazdıkları birtakım metinlerden örnekler görsellerle zenginleştirilerek okurlara arz edilmiştir. Babanzâde Ahmed Naim'in Sırât-ı Müstakîm ve Sebilü'r-Reşâd dergilerinde düzenli olarak yazdığı *Tecrîd-i Sarîh* tercümeleleri, kitaplaşan yazılara dair mühim bir misaldir.

Bir akademisyenin ilmî çalışmalarına ilaveten dergi çıkarması ve dergide yazılar yazması, birikimini halkla buluşturması açısından önemli bir adımdır. Bu bağlamda kaleme alınan "Akademinin Muhatap Arayışı"nda hadis alanındaki çalışmaları ile tanınan bazı akademisyenlerin ilmi çalışmaları dışında, dönemsel ihtiyaçları dikkate alarak dergilerde veya günlük

gazetelerde yazılar yazması üzerinde durulmuştur. Kitapta ismi zikredilen akademisyenler birisi de Ali Osman Koçkuzu'dur. Yakın zamanda vefat eden Ali Osman Koçkuzu (ö. 2020), 1970'li yıllarda akademik çalışmalarının yanı sıra Nesil ve Oku dergilerinde hadis ilimleri ve ıstılâhları, alanla ilgili neşriyâtın tanıtım ve kritiği, güncel yorum / şerh örneklerine dair birçok yazılar kaleme almıştır. Tanıtım ve analizlerini yaptığı eserler sadece Arapça yayınlarla sınırlı değildir. Özellikle "Hadisçinin Formasyonu" (I-II) başlıklı makaleleri, günümüz İlahiyat fakülteleri ile 1970'li yılların hedef ve heyecanlarını mukayese etme imkanı açısından önem arz etmektedir. İDP veri tabanından hareketle bu metinlere ulaşılabilir. Yazar bu bölümde genel bir değerlendirme yapmış, tenkitçi bir yaklaşım sergilememiştir.

Hicri ilk asırlardan beri sünnetin hücciyetine dair tartışmaların yaşandığı ve XIX. asırdan itibaren bu tartışmaların mahiyet bakımından farklılaştığı malumdur. Hint alt kıtası, Mısır ve bazı İslam ülkelerinde hadis/sünneti müdafaa eden yayınlardaki artış bunu göstermektedir. "Hadis Müdafaası: Yeniden Tarih ve Usûl" başlığı altında, tarih ve usûl yazılarının teknik konulardan ibaret olmasına rağmen dergilerde ilgi görmesi husûsuna işaret edilmiştir. Sünnet ve hadisin önemi, sünnetin hücciyeti, hadis tarihi ve usulü ile literatür tanıtımına dair yazılar dönemin dinamikliğine işaret etmektedir. Bu metinlerin bir kısmı akademisyen olmayan kişiler tarafından kaleme alınmıştır. Dolayısıyla İslamcı dergiler hadis ilmine akademi haricinde de katkı sunulduğunu bize göstermektedir. Hümanizm, rasyonalizm, oryantalizm ve onlara karşı sergilenen tenkitçi yaklaşım, dönemin dinamikliğini gösteren meselelerdir.

Dergilerde yer alan yazıların bir kısmı hadis ilmine dair tartışmaların tekrarı ya da farklı boyutlarda ele alınışına dairdir. "Yinelenen Tartışmalara Yeni Cevaplar – Kitaplar" da, tarihi bazı tartışmaların yeniden gündeme gelmesi ve meselenin muhtelif açılardan ele alınması üzerinde durulmuştur. Dergilerde yer alan hadise dair yazıların bir kısmının tartışmalara cevap mahiyetinde olduğu ve muhatapların bazen Müslüman münekkitler bazen de gayr-i müslimler oluşu vurgulanmıştır. Süleyman Ateş ile Talat Koçyiğit, Abdullah Aydınli ile Düccane Cündioğlu'nun dergiler aracılığıyla birbirlerine yazdıkları cevap nitelikli yazılar, yaptıkları tenkit ve tahliller bu bağlamda değerlendirilebilir. "Sünnetin hücciyeti", "hadislerin tedvini", "hadislerin sıhhati", "mevzû hadis", "Kur'an – hadis ilişkisi" gibi son dönemin gündemdeki konuları üzerine dergilerde savunma ya da tenkit merkezli yazılar kaleme alınmıştır.

Hadis literatürü açısından tenkit içerikli yazıların savunma eksenli yazılara göre daha az olduğu ve geleneği müdafaa eden hadis anlayışının İslamcı dergilerde daha baskın olduğu söylenebilir. Her derginin beslendiği kaynak ve damarların farklılık arz edeceği gerçeğinden hareketle özellikle zihni arka plan üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu minvalde kaleme alınan “Kaynakların Raflarda Yer Arayışı” başlıklı altıncı bölüm, bir önceki başlığın devamı ya da tamamlayıcısı mahiyetindedir. Bu bölümde İDP özelinde literatür merkezli ilginin dergilere yansımaları hususuna temas edilmiştir. Altınoluk Dergisi’nde İ. Lütfi Çakan, Yaşar Kandemir ve Raşit Küçük; Oku ve Nesil dergileri için de Ali Osman Koçkuzu ve Hayrettin Karaman hadise dair yazılar kaleme alan önemli isimler arasında yer almaktadır. Ayrıca Abdülkadir Karahan’ın Fuzûlî’nin kırk hadis tercümesine dair Selamet dergisindeki seri yazıları ile Mahmud Esad Coşan’ın İslam dergisinde kaleme aldığı hadis – edebiyat ilişkisini yansıtan tanıtım yazıları dönemin canlılığına işaret eden örnekler arasındadır.

Değişen siyasi-sosyal olaylar karşısında hadisler daha ziyade önem verildiği, hâdis ile hadis arasında köprü kurularak hadislerin yorumlanması cihetine gidildiği malûmdur. “Heyecan ve Dinamizm” başlıklı son bölümde yazar, dergilerin hadisleri gündeme getirme biçimlerine dair örneklerle ve “meşrulaştırma” vasıtası olarak hadis yorumculuğuna yer vermiştir. Bu perspektiften hareketle son dönemin kendine has bir yorumculuğu olup olmadığı, hadislerin hangi konular tartışılırken gündeme geldiği, hadis yorumculuğunu etkileyen unsurlar (ideolojik/cemaat/grup aidiyeti, modernitenin düşünme biçimi/anlam dünyası vb.), istifade edilen hadis kitapları, kullanılan dil gibi merak edilen birçok meselenin cevabı, İslamcılık düşüncesini anlamaya da katkı sağlayacaktır.

Kitabın sahaya yaptığı en önemli katkı, İDP özelinde İslamcı dergilerdeki hadis merkezli metinlere dikkat çekmesi, hadis – tarih – yorum üçgeninde bu metinlerin incelenmesi gerekliliği üzerinde durmasıdır. Eserde arşiv malzemeleri, görseller ve dergilerden alıntılara yer verilmesi kitabın muhtevâsını zenginleştirmiştir. Ancak döneme özgü tematik unsurlar, tartışmalar ile görseller kitapta orantılı olarak yer almamıştır. Görsellerin baskın bir görünüm arz ettiği söylenebilir.

Yazar, Türkiye’de hadis kürsüsünün/alanının gelişmesinden bahsetmiş ancak hadis kürsülerinde ya da burada görev yapan hocaların hangi konuları tartıştığı noktası çok sınırlı kalmıştır. Mevzubahis edilen kitap isimlerinin hadis tartışmalarındaki yeri ve öneminden kısaca bahsedebilir, sonuç

kısımında yaptığı değerlendirmelerde olduğu gibi hadis tartışmalarının yer aldığı bölümlerde biraz daha yoruma yer verebilirdi.

Diğer taraftan bölüm başlıklarının özgün bir nitelik arz ettiği söylenilebilir. Bu da esere farklı bir hususiyet kazandırmıştır.

İlk bölümde yer alan dönemlendirme oldukça önemli. Burası müstakil bir çalışma haline getirilirse farklı alanlardaki kişilerin de istifadesi artacaktır.

Eserde metnin akışını bozan ifadeler var. Örneğin s.70'de "Ali Himmet Berkî'nin Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları arasında 250 Hadis Terceme ve İzahı başlığıyla çıkan kitabının ilk baskı tarihi 1968'dir ve kitaptan 5.000 adet basılmıştır. Sonraki senelerde de kitabın baskısı, adedi artarak devam etmiştir." ifadesinin yer aldığı paragrafta kitabın kaç adet basıldığı, basım tarihi vb. konulara girilmiş. Halbuki metnin akışı bu şekilde değil.

Kitabın başlığında döneme özgü hadis tartışmaları, isimler ve konuların tartışılacağı ifade edilmesine rağmen eserde ağırlıklı olarak "İDP'de hadis araştırmacıları ne bulabilir?" sorusunun cevabı verilmiştir. Kitap bu açıdan İDP'nin nasıl kullanılacağını anlatan bir el kitabı/katalog hüviyetini taşımaktadır.